

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ЗУБАР ІННА ВАЛЕНТИНІВНА

УДК 341.1/8

**РОЗВИТОК УНІВЕРСАЛЬНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ЙОГО
РЕГІОНАЛЬНИХ ПІДСИСТЕМ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

Спеціальність 12.00.11 – «Міжнародне право»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
Буткевич Ольга Володимирівна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин,
професор кафедри міжнародного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Тарасов Олег Володимирович,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри міжнародного права;

кандидат юридичних наук, доцент
Тимченко Ліліана Олексіївна,
Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, старший науковий співробітник відділу міжнародного права та порівняльного правознавства.

Захист відбудеться «17» жовтня 2016 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.10 за адресою: 04119, м. Київ, вул. Мельникова, 36/1, зала засідань вченої ради Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розісланий «12» вересня 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.О. Кориневич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. ХХ століття в історії міжнародного права стало періодом його універсального поширення та застосування. Цьому сприяла низка чинників та факторів, серед яких, зокрема, можна назвати такі: інституціоналізація міжнародно-правового співробітництва держав та поява перших універсальних міжнародних організацій (спочатку Ліга Націй, потім Організація Об'єднаних Націй); процеси деколонізації та збільшення кількості нових держав, а відповідно і нових суб'єктів міжнародного права, що призвело до горизонтального розширення сфери дії міжнародного права; поява спільних загальних цінностей, а саме: загальне прагнення до мирного співіснування держав та мирного вирішення спорів і забезпечення належного захисту прав та свобод людини, формування інституту спільної спадщини людства, комплексу зобов'язань *erga omnes*, навколо чого об'єдналися держави світу та що стало відправною точкою для визначення та закріплення основних принципів сучасного міжнародного права; укріплення міжнародної спільноти як дієвого актора міжнародних відносин і права, формування міжнародного громадянського суспільства; поява нових глобальних викликів для всього міжнародного співтовариства, боротьба з якими та вирішення яких стало можливим лише за умови об'єднання зусиль усіх учасників міжнародних відносин; інтенсифікація різностороннього та всеохоплюючого співробітництва держав як на регіональному, міжрегіональному, так і на універсальному рівнях. Разом з тим, універсальність міжнародного права не була результатом розвитку міжнародного права лише у ХХ столітті, цьому передувало багато подій, обставин та передумов, що відбувались, виникали та формувались протягом попередніх століть історії його розвитку.

Водночас з універсалізацією міжнародного права у другій половині ХХ століття паралельно активізувались процеси регіоналізації міжнародних відносин і відповідно міжнародно-правового регулювання. Особливо такі процеси стали помітними, а тому викликали чимало дискусій серед юристів-міжнародників, наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть. Так, все більшого поширення набувала наукова дискусія з приводу фрагментації міжнародного права, з огляду, зокрема і на процеси регіоналізації, а також щодо існування окремих від універсального міжнародного права регіональних міжнародно-правових підсистем.

Враховуючи, що явища універсалізму та регіоналізму в міжнародному праві беруть свій початок задовго до ХХ століття, а в ХХІ столітті вони продовжили активно розвиватися та стверджуватися, досить актуальним як з теоретичної, так і практичної точки зору, є дослідження питання розвитку універсального міжнародного права та його регіональних підсистем на сучасному етапі.

Питання розвитку універсального міжнародного права та його регіональних підсистем на сучасному етапі у вітчизняній науці міжнародного права розроблене недостатньо. Натомість існує багато наукових робіт та досліджень, які стосуються певних окремих аспектів цієї проблематики. Так, наприклад, історичні аспекти розвитку універсалізму та регіоналізму в міжнародному праві досліджувалися ще на

початку ХХ століття такими вченими, як Л. Оппенгейм, А. Фердросс, Д. Анцилотті, Г. Шварценбергер, Д. Фрідман, Д. Фенвік та ін., а також такими радянськими вченими, як Д.Б. Левін, Ю.Я. Баскін, Д.І. Фельдман, М.О. Ушаков, А.П. Мовчан та ін. Серед вітчизняних науковців цим питанням ґрунтовно займалися В.Г. Буткевич, О.В. Буткевич, А.І. Дмитрієв, Ю.А. Дмитрієва, О.В. Задорожній, К.С. Колісніченко, І.І. Лукашук, О.Ф. Висоцький, В.Н. Денисов, В.І. Муравйов, Л.Д. Тимченко та ін. Серед іноземних науковців увагу цьому питанню приділяли М.Н. Шоу, Х. Штайгер, А.А. Кансадо Тріндаде, К.Г. Лі, П.-М. Дюпюї, А. Орахелашвілі, М. Коскенніемі, Р.П. Ананд, Д. Кеннеді, А. Касезе, А. Карті, О. Ясуакі, Б. Ченг, Ж.-М. Дюпуї, Р. Ананд, Н. Сінгх та багато інших. У світлі різних історичних аспектів вченими також досліджувалися питання проектів «вічного миру» як науково-теоретичних проектів майбутнього універсального правопорядку (Д. Аркібуджі, Г. Гайзман, Й. Раубер, Б. Термінські, П. Кеппс та ін.).

Поряд з дослідженнями розвитку та становлення універсального міжнародного права велика увага також приділялася процесам регіоналізації міжнародних відносин, а відповідно і міжнародно-правового регулювання таких відносин у ХХ столітті. Тому досить широко досліджувалося явище регіоналізму в сучасному міжнародному праві (Ф.Ф.К. Весозо, Л. Фосетт, Р. Вайринен, Д. Пулковські, Б. Ізото, К. Шроєр, Е. Жуанне, Г. Хафнер, Б. Зімма, Т.А. Бьорзель, М. Коскенніемі, В. Батлер та ін.); зокрема, також досліджувався розвиток регіональних підсистем міжнародного права у якості одного з аспектів його фрагментації (Я. Воутерс, Й. Одерматт, Т. Рамопулос, М. Лічкова, Р.Ш. Давлетгільдєєв, Ю.С. Безбородов, А. Гургурініс, А. Орахелашвілі).

Питання утворення універсального міжнародного права у ХХ ст. та його каталізатори – діяльність перших універсальних організацій Ліги Націй та ООН – знайшли відображення у працях таких вчених як Д.М. Шебаніц, К.С. Колісніченко, Г.І. Морозов, Г.К. Єфімов, П.-М. Дюпюї, Н. Схрейвер, Р. Бернхард; значна кількість досліджень та наукових робіт була присвячена питанню проблем та ефективності діяльності основних органів та системи ООН як інституційної форми сучасного універсального правопорядку (С.В. Віднянський, М.О. Баймуратов, Ю.О. Волошин, Є.В. Годованик, С.Д. Білоцький, Ю.М. Мацейко, Г.І. Морозов, Г.К. Єфімов, А.П. Мовчан, В.М. Федоров, М.О. Ушаков, А.М. Юркевич, Д.Г. Арутюнян, Р.Л. Бобров, П.М. Дюпюї, П.С. Сзасц, Н. Схрейвер, І Сяньхе, Дж. Мартенс, А. Танці, Ю. Шейні, Р. Бернхардт, Р. Вайлд, О. Брінг, П.А. Тейлор, А.Дж.Р. Грум), а також її взаємодії з міжнародними регіональними організаціями (К. Шроєр, Г. Розенталь, Б.С. Чімні, С. Броуні, Т. Вайс, Е. Чайлдерс, Б. Уркхарт, П.Л. Фол, Г. Бебр, Т. Фелічіо). Зокрема, велику увагу науковці також приділяли діяльності міжнародних універсальних та регіональних організацій та їх впливу на формування відповідно універсального та регіонального міжнародно-правового простору (А.І. Дмитрієв, В.І. Муравйов, М.М. Гнатовський, О.М. Шпакович, А.Л. Федорова, Т.І. Шинкаренко, Л.Г. Заблоцька, Т.М. Нешатаєва, Г.І. Тункін, Г.М. Вельямінов, І.П. Бліщенко, Л.М. Ентін, В.Г. Вішняков, В.А. Єгіазаров, Ю.А. Корольов, А.Я. Капустін, Г.М. Костюніна, М.В. Жданов, Л.В. Сперанська, Г.Б. Старушенко, В.П. Шатров, І.І. Яковлєв, К. Кольяр, Я. Воутерс, Ф. де Ман, М. Гердеген, Ф. Бенуа-

Ромер, Г. Клебес, А. Гочхайат, Ф. Шіммельфенніг, Дж. Гругел, Ф. Зьодербаум, Б. Хашматулла, П.Дж. Мейер, Р. Фрімпонг Оппонг, А. Абу-аль Хадж, А.Н. Бен Хомайд, В. Чен, Дж. Жао та ін.).

В процесі роботи над дисертацією автором проаналізовано дослідження та наукові роботи вище перелічених вчених, а також здійснено аналіз різних установчих та інших нормативно-правових актів як універсальних, так і регіональних міжнародних організацій, з метою всебічного та комплексного дослідження розвитку та взаємодії універсальної міжнародно-правової системи та її регіональних підсистем на сучасному етапі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексної наукової програми «Модернізація суспільного розвитку України в умовах світових процесів глобалізації», що є частиною планової теми Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Україна у міжнародних інтеграційних процесах» №11БФ048-01.

Метою дисертаційного дослідження є аналіз розвитку універсального міжнародного права та його регіональних підсистем на сучасному етапі, їх взаємодії та взаємозалежності як на нормативно-правовому, так і на інституційному рівні.

Для досягнення поставленої мети увагу було спрямовано на вирішення таких **завдань**:

- проаналізувати передумови виникнення та розвитку ідей універсалізму та регіоналізму в міжнародному праві;
- дослідити співвідношення універсалізму та регіоналізму на різних етапах історичного розвитку міжнародного права;
- визначити вплив регіоналізму як одного з проявів фрагментації сучасного міжнародного права на розвиток останнього;
- проаналізувати особливості Статуту ООН як основи сучасного універсального міжнародного правопорядку;
- дослідити проблеми діяльності основних органів ООН як уособлення проблем сучасного універсального правопорядку в контексті регіональних аспектів та визначити можливі шляхи вирішення таких проблем;
- розкрити етапи становлення регіональних міжнародних організацій як інституціональних форм регіональних міжнародно-правових підсистем у ХХ столітті;
- дослідити взаємодію універсального міжнародного права та його регіональних підсистем на межі ХХ – ХХІ століть на прикладі взаємодії ООН з міжнародними регіональними організаціями;
- визначити можливі шляхи подальшого розвитку взаємодії універсальної міжнародно-правової системи з її регіональними підсистемами у ХХІ столітті.

Об'єкт дослідження – розвиток та взаємодія універсальної міжнародно-правової системи та її регіональних підсистем.

Предмет дослідження – механізми і форми розвитку та взаємодії універсальної міжнародно-правової системи та її регіональних підсистем.

Методи дослідження. У процесі цього дисертаційного дослідження

використовувалися різні загальнотеоретичні та спеціально-наукові методи та підходи для вивчення предмету дослідження, що забезпечили достовірність зроблених висновків та розв'язання поставлених завдань. Основними методами дослідження були історичний, формально-юридичний та порівняльно-правовий методи. Історичний метод використовувався при дослідженні та висвітленні передумов виникнення та основних етапів розвитку універсалізму і регіоналізму в міжнародному праві. Аналіз основних універсальних міжнародно-правових актів та низки регіональних міжнародно-правових документів було здійснено за допомогою формально-юридичного методу. Застосування порівняльного методу дало можливість дослідити та визначити загальні тенденції і закономірності розвитку різних регіональних міжнародно-правових підсистем, а також їх особливостей, в межах універсальної міжнародно-правової системи. Крім зазначених методів, у даній дисертаційній роботі було використано також метод системного аналізу, структурно-функціональний, логічний та інші спеціальні методи наукового пізнання.

Наукова новизна одержаних результатів. Дана дисертація є одним з перших у вітчизняній науці комплексних досліджень розвитку універсального міжнародного права та його регіональних підсистем на початку ХХІ століття. Попередні наукові роботи стосувалися здебільшого дослідження історичних етапів становлення універсального міжнародного права або ж явища універсального міжнародного права як такого, або ж універсального та регіонального міжнародно-правового регулювання певних сфер міждержавного співробітництва, або ж впливу процесів регіоналізації на універсальне міжнародне право.

Наукову новизну дослідження відображають такі основні його результати:
у роботі *вперше*:

- показано сучасні тенденції у теоретичному поясненні та практичному співвідношенні загального та універсального міжнародного права;
- розкрито сутність універсального міжнародного права як основи «права міжнародної спільноти»;
- показано, які міжнародно-правові нароби (норми, принципи та інститути), що виникали протягом історії, лягли в основу універсального міжнародного права, а які – склали основу його регіональних підсистем;
- розкрито специфіку так званих проєктів «вічного миру», як науково-теоретичного підґрунтя для створення у подальшому перших універсальних міжнародних організацій та розвитку сучасних принципів універсального міжнародного права та засад функціонування світової спільноти;
- з'ясовано, що хоча у Статуті ООН і була передбачена можливість існування регіональних органів і організацій та їх співпраця з ООН, остання передбачалася лише у сфері підтримання міжнародної безпеки; разом з тим положення Статуту не були розраховані на стрімкий і потужний розвиток регіоналізму у міжнародних відносинах, який розпочався наприкінці ХХ століття;
- виокремлено та проаналізовано історію інституційного становлення універсального міжнародного права (від проєктів «вічного миру» до Статуту

ООН та появи концепції права міжнародної спільноти);

удосконалено:

- наукове обґрунтування механізму становлення регіональних підсистем міжнародного права від стародавнього періоду до сучасності;
- ідею про те, що поява в європейському просторі поняття «цивілізовані нації» у певний період розвитку міжнародного права свідчила про те, що фактично регіональний комплекс міжнародно-правових норм претендував на універсальне застосування;
- твердження про те, що визначальним для подальшого розвитку універсального міжнародного права буде його поступове перетворення з етатичного на гомоцентричне міжнародне право;
- тезу про конституційний характер принципів Статуту ООН для сучасного універсального правопорядку, що підтверджується відповідно їх визнанням та захистом у регіональних міжнародно-правових документах, які складають основу відповідних регіональних підсистем сучасного універсального міжнародного права;
- положення про те, які саме колізії між регіональними та універсальними міжнародно-правовими нормами існують на сучасному етапі;

отримали подальший розвиток:

- твердження про те, що комплекси регіональних міжнародно-правових норм на сучасному етапі існують як підсистеми та в межах сучасного універсального міжнародного права, а не окремо та незалежно від нього; зокрема, доведено їх підпорядкування та залежність від фундаментальних принципів та норм сучасного універсального правопорядку;
- твердження про необхідність реалізації положень статті 43 Статуту ООН в частині розробки та укладення відповідних угод між РБ ООН та членами Організації для підтримання міжнародного миру та безпеки, зокрема, щодо доцільності внесення змін до Статуту ООН стосовно можливості розробки та укладення таких угод з регіональними безпековими міжнародними організаціями, після чого – необхідність розробки та підписання таких угод;
- твердження про доцільність визначення уніфікованого та загального міжнародно-правового регулювання взаємовідносин основних органів та спеціалізованих установ ООН з регіональними органами та організаціями не лише у сфері безпеки, як це передбачається положеннями Статуту ООН, а й в інших сферах співробітництва між державами;
- твердження про необхідність встановлення обов'язкової юрисдикції Міжнародного Суду ООН щонайменше у випадках порушення принципів Статуту ООН, норм *jus cogens* та зобов'язань *erga omnes* і удосконалення міжнародно-правових механізмів щодо забезпечення виконання його рішень.

Наукове і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що отримані результати та сформульовані висновки можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях структури та змісту сучасної міжнародно-правової системи, а також сприяти подальшому розвитку науки міжнародного права. Результати дослідження дають можливість по-новому оцінити ефективність

міжнародних правотворчих та правозастосовних процесів через діяльність і взаємодію універсальних та регіональних міжнародних організацій, а також їх вплив на подальший розвиток міжнародно-правової системи. Положення дисертації можуть бути використані в навчальному процесі при розробці навчальних посібників, підручників і методичних рекомендацій, у викладанні нормативної дисципліни «Міжнародне публічне право», «Право міжнародних організацій», «Міжнародний захист прав людини». Зокрема, положення дисертації можуть бути корисними при визначенні правової та політичної позиції держави з питань удосконалення міжнародно-правової регламентації діяльності основних органів Організації Об'єднаних Націй, а також механізмів їх взаємодії з регіональними міжнародними організаціями. Висновки дисертації можуть бути використані фахівцями зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних відомств України в процесі забезпечення участі держави в регіональних та універсальних міжнародних організаціях.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка та були оприлюднені на Міжнародній науково-практичній конференції «Шевченківська весна» 25 березня 2010 року у м. Київ; на X-ій Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна. Сучасний стан науки: досягнення, проблеми та перспективи розвитку» 21 березня 2013 року у м. Київ (тези опубліковано); на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» 22-23 березня 2013 року у м. Львів (тези опубліковано); на Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної думки» 19-20 вересня 2014 року у м. Харків (тези опубліковано); на науковій конференції «Міжнародна інституційна система XXI століття: роль права в розвитку 70 років конференції в Думбартон-Оксі - підсумки і перспективи міжнародної інституційної системи. Роль міжнародного права» 24 вересня 2014 року у м. Київ (тези опубліковано).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, опубліковано шість наукових статей (одна з яких – у співавторстві), в іноземному фаховому виданні опубліковано одну статтю, а також чотири тези доповідей опубліковано в матеріалах науково-практичних конференцій. У статті, що опублікована у співавторстві, автору належить більша частина наукових напрацювань, нормативного і науково-практичного аналізу та висновків.

Структура дисертації відповідає меті та поставленим завданням дослідження, що обумовлені логікою наукового пошуку. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об'єднують одинадцять підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінок, з яких обсяг основного тексту становить 191 сторінка. Список використаних джерел складається з 291 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються його мета і завдання, методологія, наукова новизна, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, а також надаються відомості про апробацію результатів дисертації, її структуру та обсяг.

Перший розділ «Етапи становлення універсального міжнародного права» складається з чотирьох підрозділів, присвячених історичному розвитку ідей універсалізму та регіоналізму, формуванню універсального міжнародного права та ролі міжнародних організацій у цьому процесі.

У підрозділі 1.1 *«Взаємодія універсалізму та регіоналізму в міжнародному праві протягом історії»* досліджується процес появи та розвитку ідей універсалізму та регіоналізму, а також взаємодії універсального та регіонального міжнародного права на різних етапах його розвитку. Зазначається, що хоча наукова думка єдина щодо переважання регіональних комплексів норм у стародавній період, стосовно питання початку розвитку міжнародного права у напрямку універсалізму одностайності серед науковців немає. Так, одні вчені стверджують, що розвиток міжнародного права у напрямку універсалізму розпочався ще з часів Середньовіччя (О.В. Буткевич), інші – що наприкінці ХІХ століття (Х. Штайгер), коли сформувались у різних регіонах більшість сучасних держав; при цьому на думку інших дослідників про універсальне міжнародне право можна говорити починаючи вже з Вестфальської системи (А.І. Дмитрієв). Зазначається, що протягом історії універсальне та регіональне міжнародне право пройшло кілька етапів взаємодії: переважання регіональних комплексів норм в міжнародному праві стародавнього періоду; поступовий розвиток міжнародно-правового регулювання у напрямку до універсалізму у період Середньовіччя; становлення ідеї універсальності міжнародно-правового регулювання протягом Вестфальського періоду; закріплення універсального міжнародного права наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть.

Зокрема, досліджено та проаналізовано різні доктринальні підходи до тлумачення понять загального та універсального міжнародного права. З'ясовано, що деякі вчені ототожнюють (А.П. Мовчан, М.О. Ушаков) загальне та універсальне міжнародне право, а інші – розрізняють (Д. Анцилотті, Л. Оппенгейм, О.О. Мережко). Автор розглядає універсальність міжнародного права як просторову дію його норм у всіх частинах земної кулі, яка поширюється на всіх суб'єктів міжнародного права. Проте не всі універсальні норми є загальнообов'язкові за своїм характером, деякі з них є диспозитивними та мають рекомендаційний характер. Автор доходить висновку, що загальне міжнародне право, яке має загальнообов'язковий характер, є невід'ємною імперативною частиною універсального міжнародного права.

У підрозділі 1.2 *«Проекти «вічного миру» як втілення ідеї універсальної міжнародної організації»* встановлено, що роль європейського регіону у процесі становлення сучасного універсального міжнародного права визначається не лише поширенням норм європейського правопорядку шляхом колоніальних завоювань в

інших регіонах світу, проте й стрімким розвитком європейської наукової думки, появою робіт та творів різних європейських вчених та дослідників (Е. Крюсе, І. де Сен-П'єр, Ж.Ж. Руссо, В. Пенн, І. Бентам, І. Кант та ін.). Саме в так званих проектах «вічного миру», основною метою яких було створення об'єднання держав, що забезпечило б мирне співіснування та співробітництво між останніми, розроблялися основні принципи та засади сучасного універсального правопорядку, що сьогодні закріплені в Статуті ООН.

У підрозділі 1.3 «Сучасний міжнародно-правовий регіоналізм як один з проявів процесу фрагментації міжнародного права» досліджується явище регіоналізму, його вплив на процеси міжнародної правотворчості та правозастосування. Питанню фрагментації міжнародного права було присвячено багато уваги вчених та дослідників наприкінці ХХ та на початку ХХІ століття з огляду на надзвичайне нормативне розширення міжнародного права, збільшення кількості міжнародних судових установ та практики застосування ними норм міжнародного права, різке збільшення кількості міжнародних організацій, як універсального, так і регіонального характеру, в рамках яких почали відбуватися активні процеси правотворчості та правозастосування. У якості прикладів існуючих колізій у практиці застосування універсальних та регіональних норм наводяться деякі рішення Суду Європейських Співтовариств (Португалія проти Ради ЄС, 1999 рік; справа щодо заводу з виробництва оксидного ядерного палива у Великобританії (MOX Plant case), 2006 рік; справа Каді (Kadi case), 2008 рік). Разом з тим, проаналізовано висновки Комісії міжнародного права ООН, яка досліджувала питання фрагментації міжнародного права. Враховуючи вказані висновки щодо існуючої в міжнародному праві ієрархії норм, а саме: існування норм *jus cogens*, зобов'язань *erga omnes* та зобов'язань держав згідно зі Статутом ООН, встановлено, що відповідна ієрархія норм застосовується і у співвідношенні універсальних та регіональних міжнародно-правових норм. З огляду на те, що норми і принципи *jus cogens*, зобов'язання *erga omnes* та зобов'язання держав згідно зі Статутом ООН є ядром сучасного універсального правопорядку, формування та розвиток його регіональних підсистем може відбуватися виключно в площині універсального міжнародного права та відповідно до загальноприйнятих і обов'язкових універсальних міжнародно-правових принципів та норм.

У підрозділі 1.4 «Співвідношення впливу на міжнародне правотворення та правозастосування сучасних універсальних та регіональних міжнародних організацій» проаналізовано роль та форми участі міжнародних універсальних та регіональних організацій у процесах правотворчості та правозастосування. Зокрема, досліджується правотворча діяльність основних органів ООН, а саме: Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки, Міжнародного Суду, спеціалізованих установ ООН, а також таких регіональних організацій як Європейський Союз, Рада Європи, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Співдружності Незалежних Держав. Встановлено, що роль міжнародних організацій якісно змінилась у другій половині ХХ століття. Так, універсальні міжнародні організації відіграють першочергову роль у формуванні та становленні загальнообов'язкових для всієї міжнародної спільноти універсальних міжнародно-правових норм і зобов'язань

таких як *jus cogens* та *erga omnes*, а також у визначенні подальших загальних тенденцій у розвитку міжнародного права, зокрема, шляхом розробки, підготовки та затвердженню типових конвенцій, модельних кодексів, стандартів, проведення аналітичних досліджень та підготовки доповідей щодо найбільш проблемних питань, які можуть виникати у процесі застосування міжнародно-правових норм. Роль регіональних організацій полягає у забезпеченні процесів уніфікації, гармонізації та наближення національних правових систем держав певного регіону, що в свою чергу сприяє їх політичній, економічній та правовій інтеграції. Здебільшого саме завдяки правотворчій та правозастосовній практиці регіональних міжнародних організацій створюється той міжнародно-правовий масив принципів та норм, які поступово формують та розвивають регіональні міжнародно-правові підсистеми універсального міжнародного права.

Зокрема, досліджуються особливості взаємодії універсальних та регіональних механізмів та норм, а саме:

- коли між ними можуть виникати колізії, наприклад, у сфері захисту прав та свобод людини;
- коли пріоритет універсальних норм та механізмів чітко визначено, наприклад, у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки, де першочергова відповідальність за це покладається на Раду Безпеки ООН;
- коли регіональні норми можуть поступово набувати універсального поширення, наприклад, у сфері охорони навколишнього середовища.

Другий розділ «ООН – основний компонент функціонування універсального міжнародного права» складається з чотирьох підрозділів, присвячених ролі ООН як універсальної міжнародної організації в міжнародно-правовому регулюванні сучасних міжнародних відносин, аналізу та дослідженню доктринальних підходів щодо недоліків функціонування ООН та проектів її реформування, а також міжнародно-правових аспектів їх реалізації.

У підрозділі 2.1 «Роль Організації Об'єднаних Націй та Статуту ООН в міжнародно-правовому регулюванні сучасних міжнародних відносин» досліджуються особливості Статуту ООН як міжнародного договору особливого виду та значення, договору *sui generis*. Зазначається, що конституційний характер Статуту ООН відносно сучасного універсального правопорядку підтверджується, зокрема, і тим, що аналогічні за змістом принципи та положення містяться у статутах різних міжнародних регіональних організацій та ключових регіональних міжнародно-правових документах. Крім того, неодноразово на роль Статуту ООН як фундаментальної основи сучасного універсального міжнародного правопорядку наголошувалося у різних міжнародно-правових документах (наприклад, Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року; Манільська декларація про мирне вирішення спорів між державами 1982 року; Віденська Декларація та Програма дій 1993 року; Декларація тисячоліття 2000 року). Зазначається, що Статут ООН як установчий акт універсальної міжнародної організації закріпив основні принципи та цілі міжнародних відносин, на основі яких було збудовано систему міжнародно-правових норм, що у своїй сукупності склали універсальний міжнародний правопорядок ХХ століття, та на основі яких у ХХІ столітті продовжує

будуватись універсальний правопорядок та його регіональні міжнародно-правові підсистеми.

У підрозділі 2.2 «Недоліки функціонування основних органів системи ООН у їх універсальному та регіональному вимірі» проаналізовано доктринальні підходи та міжнародно-правові аспекти недоліків функціонування основних органів ООН (як уособлення недоліків існуючого універсального правопорядку) з урахуванням регіоналізації міжнародних відносин. Найбільше проблемних питань пов'язано з функціонуванням Ради Безпеки ООН, зокрема, це проблема зловживання постійними членами РБ ООН їхнім «правом вето» та відсутність умов чи обмежень щодо його застосування. Особливо ця проблема загострюється у випадку, коли держава-постійний член Ради Безпеки є порушником фундаментальних принципів та норм міжнародного права саме так, як це відбувається у зв'язку з агресією Російської Федерації проти України. Окремо звертається увага на регіональну приналежність постійних членів РБ ООН. Так, наприклад, країни Латинської Америки та Африки позбавлені можливості мати та застосовувати «право вето» щодо найважливіших питань, які перебувають на розгляді РБ ООН. Крім того, що стосується ЕКОСОП ООН, остання через брак повноважень не здатна забезпечити регіонально зважений підхід до вирішення глобальних економічних та фінансових проблем. Реальні повноваження у сфері формування та реалізації глобальної фінансової політики належать іншим міжнародним фінансовим організаціям (Світовий банк, Міжнародний Валютний Фонд), де вплив мають лише економічно розвинуті держави. На ефективність функціонування універсального правопорядку також впливає і відсутність обов'язкової юрисдикції Міжнародного Суду ООН, так само як і відсутність дієвого механізму виконання рішень останнього. Водночас відсутність визначення місця та ролі Міжнародного Суду ООН по відношенню до регіональних міжнародних судових інституцій тільки ускладнює питання неоднакового застосування та тлумачення норм міжнародного права відповідними регіональними судовими органами.

У підрозділі 2.3 «Проекти реформування основних органів ООН» проаналізовано проекти, доктринальні теорії та підходи щодо можливого реформування основних органів ООН, а також інших допоміжних органів/установ ООН. Більшість розроблених та запропонованих ідей щодо удосконалення роботи основних органів ООН, зокрема, були зосереджені на складі та структурі таких органів або ж на механізмах їхньої діяльності (Й. Мартенс, С. Броуні, Т.Г. Вайс, Е. Чайлдерс). Крім дотримання принципу справедливого регіонального представництва у питаннях структури, складу таких органів, їхніх внутрішньо організаційних механізмів, важливою складовою, на думку автора, також є розмежування повноважень і компетенції основних органів, зокрема, більш чітке визначення порядку та механізмів взаємодії між основними органами ООН, а також між її органами та іншими міжнародними спеціалізованими та регіональними організаціями. Так, наприклад, це стосується необхідності надання більшої автономії ЕКОСОП по відношенню до ГА ООН, визначення ролі Міжнародного Суду ООН не лише як основного судового органу ООН, проте і як основного судового органу в системі міжнародних та регіональних судових органів тощо.

У підрозділі 2.4 «Міжнародно-правові аспекти реалізації проектів реформування ООН» досліджуються існуючі міжнародно-правові механізми для реформування Організації Об'єднаних Націй, а також можливі перспективи такого реформування. Зазначається, що будь-які зміни до Статуту ООН як установчого акту Організації в основному та в першу чергу залежатимуть від політичної волі держав-учасниць Організації, зокрема, тих, які беруть постійну та найбільшу участь у фінансуванні її діяльності, а також держав-постійних членів РБ ООН. Неабияку роль у динаміці обговорень таких змін та оновлень відіграватиме і позиція Генерального секретаря ООН з цього питання. Так, наприклад, процеси пов'язані з можливим реформуванням Організації та її основних органів досить активно обговорювалися з середини 1990-их років та на початку 2000-их років. Проте останнім часом обговорення цього питання переведено у формат міжурядових переговорів. Якщо ж новий формат та нова роль ООН у міжнародних відносинах буде утверджуватися шляхом ухвалення резолюцій її основними органами або шляхом вжиття ними практичних заходів без внесення змін до її основного установчого акту, це може призвести до появи нових проблемних ситуацій у процесі функціонування всієї системи органів ООН, а тому безумовно вплине і на функціонування універсального правопорядку в цілому та його взаємодії з регіональними підсистемами зокрема.

Третій розділ «Взаємодія універсального та регіонального міжнародного права на інституційному рівні» складається з трьох підрозділів, присвячених становленню і формуванню сучасних регіональних підсистем універсального міжнародного права та ролі міжнародних регіональних організацій у цьому процесі, а також взаємодії останніх з ООН як своєрідної інституціональної форми взаємодії універсального міжнародного права та його регіональних підсистем.

У підрозділі 3.1 «Становлення регіональних міжнародних організацій» досліджуються доктринальні підходи до визначення сучасного регіоналізму, а також критерії визначення того чи іншого об'єднання як міжнародної регіональної організації. Так, наприклад, Р. Вайринен виокремлює географічні, стратегічні та функціональні критерії для визначення тієї чи іншої міжнародної організації як регіонального об'єднання, а Г.М. Вельямінов говорить про сукупність визначальних факторів, серед яких територіальна, цивілізаційна, соціальна та економічна наближеність між країнами. Зокрема, досліджується питання формування та розвитку сучасних регіональних організацій. Так, наприклад, деякі вчені (Л. Фосетт, А. Гочхайат) проводять періодизацію становлення та розвитку регіональних організацій (загальної та спеціальної юрисдикції) відповідно до поділу на періоди до, під час та після «холодної війни». Як відповідь на потужні процеси регіональної інтеграції другої половини ХХ століття, на універсальному рівні було створено регіональні комісії ООН – Економічна комісія для Європи, Економічна і Соціальна комісія для Азії та Тихого океану, Економічна комісія для Латинської Америки і Карибського басейну, Економічна комісія для Африки та Економічна і Соціальна комісія для регіону Західної Азії.

У підрозділі 3.2 «Інституційні засади функціонування регіональних підсистем міжнародного права» досліджуються питання формування та розвитку сучасних

європейської, американської, африканської, арабської, азійської підсистем міжнародного права через призму правотворчої та правозастосовної діяльності відповідних регіональних міжнародних організацій. Так, всі регіональні міжнародно-правові підсистеми регулюють питання співробітництва держав в політичній, економічній, соціальній, культурній сферах. Разом з тим, залежно від специфіки того чи іншого регіону більша чи менша увага приділяється тим чи іншим питанням. Наприклад, європейське право особливу увагу приділяє політичній та економічній інтеграції регіону, забезпеченню верховенства права та демократичного розвитку країн регіону, цінності прав людини; американське право значну увагу приділяє питанням економічного співробітництва держав, як регіонального, так і міжрегіонального, а також питанням міжнародного приватного права; африканська підсистема міжнародного права поряд із спробами, спрямованими на налагодження економічного співробітництва держав, особливе значення надає соціальним правам та правам народів, подоланню наслідків колоніалізму (що є логічним продовженням процесу деколоніалізму); особливістю ж арабського права є його релігійне підґрунтя, разом з тим воно еволюціонує під впливом загальноприйнятих універсальних норм міжнародного права, зокрема, стає більш гуманним, активно запозичує універсальні стандарти прав людини; азійський правовий простір, окрім того, що значну увагу приділяє економічному співробітництву держав, має досить державоцентричний характер.

У підрозділі 3.3 «Взаємодія ООН з регіональними міжнародними організаціями» досліджуються питання міжнародно-правового регулювання відносин і співпраці органів та установ ООН з регіональними органами та організаціями як в безпековій сфері, так й у інших сферах співробітництва між державами. Вказується на те, що Глава VIII Статуту ООН регламентує взаємодію у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки. Різні принципи і форми взаємодії та співробітництва регіональних і субрегіональних організацій та структур з ООН, Радою Безпеки ООН та іншими головними органами Організації розроблені та закріплені в численних рішеннях Ради Безпеки та резолюціях Генеральної Асамблеї ООН. Найбільш формалізовані відносини полягають у наданні органами ООН статусу спостерігача регіональним організаціям. Окремо звертається увага на форми співпраці ООН та ЄС, які були встановлені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН (A/RES/65/276). Відповідно до згаданої резолюції відповідні форми співробітництва між ООН та ЄС можуть бути також затверджені і для участі представників інших регіональних організацій у роботі ООН, яким вже було надано статус спостерігача. На думку автора, це є важливим кроком до вироблення загального підходу до врегулювання відносин ООН з регіональними організаціями у сфері усестороннього співробітництва, що наразі є необхідним.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення та результати комплексного аналізу розвитку та взаємодії універсального міжнародного права та його регіональних підсистем на сучасному етапі з урахуванням ролі відповідно

універсальних та регіональних міжнародних організацій в міжнародних правотворчих та правозастосовних процесах. Основні результати наукового дослідження полягають у нижчезазначеному:

1. Визначено, що основою для становлення та розвитку регіональних підсистем сучасного міжнародного права були регіональні нормативні системи, що формувалися в регіонах Стародавньої Греції та Риму, Стародавньої Індії та Китаю, Північної Африки тощо. Шляхом поступового міжрегіонального поширення певних регіональних міжнародно-правових норм, стало можливим виокремлення певних спільних для різних регіонів принципів, норм, підходів до врегулювання тих чи інших відносин (наприклад, дипломатичних відносин). Наробки (норми та принципи), які в подальшому склали основу універсального міжнародного права, виникали одноманітно і в однаковому правовому виразі в різних регіонах, без їх взаємовпливів, що свідчить про об'єктивну основу таких норм у природі міжнародних відносин. Саме такі норми і принципи відбивають сутність універсального міжнародного права, спільного усім народам і лягли в основу комплексу імперативних норм міжнародного права, універсальних принципів міжнародного права.

Найбільш виразно різниця між регіональними підсистемами міжнародного права від початку їх формування проявляється у тих сферах, які найбільш тісно пов'язані із відповідною культурою, правосвідомістю народів – захист прав людини, міжнародна правосуб'єктність, переважання тих чи інших джерел міжнародного права тощо. Зазначені самобутні норми та принципи формують правову специфіку відповідного регіону.

2. Протягом історії універсальне та регіональне міжнародне право пройшло кілька етапів взаємодії: переважання регіонального компонента в міжнародному праві стародавнього періоду; поступове тяжіння до універсалізму в міжнародно-правовій практиці Середньовіччя; закріплення ідеї універсалізму в міжнародно-правових джерелах Вестфальського періоду; закріплення універсального міжнародного права наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

3. Досліджено та визначено роль європейського регіону у процесі становлення класичного (з ХVІІІ століття), а потім – сучасного універсального міжнародного права. Так, встановлено, що на формування норм сучасного універсального міжнародного права здійснило вплив не лише поширення норм європейського правопорядку в інших регіонах світу шляхом колоніальних завоювань, проте й європейська наукова думка, роботи та твори різних європейських вчених та дослідників. Саме в так званих проектах «вічного миру», основною метою яких було створення об'єднання держав, що забезпечило б мирне співіснування та співробітництво між останніми, розроблялися основні принципи сучасного універсального правопорядку, що сьогодні закріплені в Статуті ООН.

До недоліків цього процесу належить європоцентричний характер класичного універсального міжнародного права та його тлумачення на основі концепції «права цивілізованих націй».

4. Встановлено, що основною ідеєю, навколо якої було сформовано універсальний правопорядок у ХХ столітті, була ідея забезпечення міжнародного

миру та безпеки у відносинах між державами. На межі XX та XXI століть в універсальному правопорядку все більшу роль почала відігравати ідея забезпечення прав та свобод людини. Саме права і свободи людини стають головним орієнтиром у подальшому розвитку універсального міжнародного права, і тому його подальший розвиток можна охарактеризувати поступовим перетворенням з етатичного на гомоцентричне міжнародне право.

Поява і розвиток на початку XXI століття концепції «міжнародної спільноти» є свідченням поглиблення універсалізму міжнародного права. Міжнародно-правовий універсалізм з цінністю прав людини в своїй основі складає ядро права світової спільноти.

5. Друга половина XX століття позначилась розвитком двох пов'язаних процесів: формування і зміцнення універсального міжнародного права та інституціоналізації його регіональних підсистем. Міжнародне право у своєму розвитку не лише досягло універсальності, проте отримало нову віху розвитку регіоналізму, який, зокрема, став розглядатися одним з проявів фрагментації цього права.

6. Встановлено, що серед науковців не існує єдиного підходу до визначення співвідношення загального та універсального міжнародного права. На думку автора, універсальність міжнародного права вказує на просторову дію його норм у всіх частинах земної кулі, яка поширюється на всіх суб'єктів міжнародного права. Проте не всі універсальні норми є загальнообов'язкові за своїм характером, деякі з них є диспозитивними та мають рекомендаційний характер. Автор доходить висновку, що загальне міжнародне право, яке має загальнообов'язковий характер, є невід'ємною імперативною частиною універсального міжнародного права. Таким чином, до універсальних норм міжнародного права автор відносить загальновизнані міжнародною спільнотою імперативні або диспозитивні міжнародно-правові норми, просторова дія яких поширюється на всіх суб'єктів міжнародного права. До регіональних норм міжнародного права автор відносить міжнародно-правові норми, які сформувались в межах певного регіону внаслідок історичної, культурної, економічної схожості держав та були визнані державами відповідного регіону як обов'язкові правила поведінки у їхніх взаємовідносинах. Іноді регіональні міжнародно-правові норми також можуть набувати універсального поширення.

7. Аргументовано, що конституційний та універсальний характер принципів Статуту ООН підтверджується тим, що такі ж принципи та аналогічні за змістом положення містяться у статутах та установчих документах різних міжнародних регіональних організацій та ключових регіональних міжнародно-правових документах і стали основоположними у формуванні відповідних регіональних міжнародно-правових підсистем.

8. Доведено, що проблеми, які сьогодні виникають у процесі функціонування універсального правопорядку в цілому та у його взаємодії з регіональними підсистемами зокрема, є наслідком протиріч, що були закладені в положеннях Статуту ООН, або стали наслідком відсутності відповідних положень в Статуті ООН.

Хоча у Статуті ООН і була передбачена можливість існування регіональних

органів і організацій та їх співпраця з ООН, остання передбачалася лише у сфері підтримання міжнародної безпеки. Разом з тим положення Статуту не були розраховані на стрімкий і потужний розвиток регіональних підсистем міжнародного права, який розпочався наприкінці ХХ століття.

9. Агресія РФ проти України актуалізувала не лише проблему «права вето» постійних членів РБ ООН, яке часто блокує прийняття важливих рішень в Організації, але й питання взаємодії універсальної та регіональних систем безпеки та ефективності кожної з них.

За допомогою концепції «права вето» фактично міжнародний мир та безпеку поставлено в залежність від волі п'яти держав-постійних членів Ради Безпеки ООН, які в той же час не представляють усі регіони світу, зокрема, серед них відсутні представники регіонів Латинської Америки та Африки. Пропонується переглянути та внести зміни до положень статті 23 Статуту ООН, забезпечивши пропорційне регіональне представництво серед постійних та непостійних держав-членів РБ ООН. За основу можуть бути взяті дві моделі, які узагальнили різні пропозиції та проекти щодо реформування РБ ООН та були запропоновані Генеральним секретарем ООН у його доповіді у 2005 році.

10. Виникає проблема співвідношення між універсальною і регіональними системами захисту прав людини. Вона, зокрема, може проявлятися як в існуванні колізій між цими системами (наприклад, між Міжнародним біллем про права людини та Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод), так і в їх неоднаковому підході до тлумачення окремих прав людини (колізії між універсальним і регіональним правозахистом в рамках ЛАД, Африканського Союзу тощо), або й у відсутності відповідної правозахисної системи на регіональному рівні (Азійський регіон).

11. Доведено, що відсутність реальних повноважень ЕКОСОП у сфері формування та реалізації глобальної фінансової політики, а натомість існування таких повноважень в інших міжнародних фінансових організаціях, де вплив мають лише економічно розвинуті держави, не забезпечує зваженого підходу до вирішення як глобальних, так і регіональних, економічних та фінансових проблем. Пропонується внести зміни до положень статей 60 та 62 Статуту ООН з метою надання ЕКОСОП автономії від Генеральної Асамблеї ООН, зокрема, повноважень приймати обов'язкові для виконання рішення щодо визначеного переліку питань, які перебувають у її віданні та мають першочергове значення для відновлення та підтримання міжнародного миру та безпеки. Зокрема, пропонується внести зміни до статті 63 Статуту ООН та передбачити можливість укладення договорів про процедуру і механізми співпраці та взаємодії між ЕКОСОП і відповідними спеціалізованими міжнародними регіональними організаціями.

12. Встановлено, що на ефективність функціонування універсального правопорядку, зокрема, впливає і відсутність обов'язкової юрисдикції Міжнародного Суду ООН, так само як і відсутність дієвого механізму виконання рішень останнього. Вбачається, що вирішення таких проблемних питань бажане шляхом внесення відповідних змін до положень статей 93 та 94 Статуту ООН. Зокрема, з метою забезпечення уніфікованого підходу до застосування норм

міжнародного права пропонується визначити основну роль Міжнародного Суду ООН по відношенню до інших міжнародних та регіональних судових органів та внести відповідні зміни до статей 95 та 96 Статуту ООН. З огляду на це потребуватимуть внесення змін і відповідні положення статей 34-36, 65 Статуту Міжнародного Суду ООН.

13. Аргументовано, що регіоналізація міжнародних відносин у XX столітті призвела до формування та зміцнення регіональних міжнародно-правових комплексів та норм, а також механізмів їх застосування та функціонування. Доведено, що наразі регіональні масиви міжнародно-правових норм існують як підсистеми сучасного універсального міжнародного права, а не як окремі автономні регіональні правові системи, що перебувають поза універсальним міжнародним правом.

14. Встановлено, що формування регіональних підсистем міжнародного права у другій половині XX століття здебільшого було результатом активної правотворчої та правозастосовної діяльності міжнародних регіональних організацій як із загальною, так і спеціальною компетенцією. Аргументовано, що регіональним органам та організаціям має бути відведена нова роль у системі органів ООН, не обмежуючись лише сферою безпеки, що також потребуватиме відповідного міжнародно-правового регулювання та закріплення у положеннях Статуту ООН. Пропонується доповнити Главу VIII Статуту ООН відповідними положеннями з метою встановлення чітких механізмів взаємодії та співпраці ООН з регіональними органами та організаціями у всіх сферах міждержавного співробітництва, а також визначення місця та ролі регіональних органів та організацій в універсальній міжнародно-правовій системі. З метою розробки відповідних положень до уваги може бути взятий підхід до співпраці, який був визначений у відносинах ООН та ЄС.

Доцільним було б в процесі таких змін передбачити більш тісну взаємодію ООН з міжнародним громадянським суспільством, неурядовими міжнародними організаціями, що диктується гомоцентричним характером сучасного міжнародного права і його зверненням передусім на захист прав людини.

15. Встановлено, що кожна регіональна підсистема зазвичай регулює певні однакові сфери співробітництва між державами (в політичній, економічній, соціальній, культурній сферах тощо), проте кожна з них враховує специфіку свого регіону, а відповідно більшу чи меншу увагу приділяє регулюванню тих чи інших питань. Наприклад, європейський правовий простір особливу увагу приділяє політичній та економічній інтеграції регіону, забезпеченню верховенства права та демократичного розвитку країн регіону, цінності прав людини; американський правовий простір значну увагу приділяє питанням економічного співробітництва держав, як регіонального, так і міжрегіонального, а також питанням міжнародного приватного права; африканський правовий простір поряд із спробами, спрямованими на налагодження економічного співробітництва держав, особливе значення надає соціальним правам та правам народів, подоланню наслідків колоніалізму (що є логічним продовженням процесу деколоніалізму); особливістю ж арабського правового простору є його релігійне підґрунтя, разом з тим він

еволюціонує під впливом загальноприйнятих універсальних норм міжнародного права, зокрема, стає більш гуманним, активно запозичує універсальні стандарти прав людини; азійському правовому простору властивий надмірний державоцентризм у регулюванні різних питань міждержавного співробітництва.

16. Пропонується задля ефективного розвитку універсального правопорядку у XXI столітті, зокрема, задля вирішення на універсальному рівні проблем глобального характеру, враховувати ті пропозиції та підходи, що розробляються та пропонуються в рамках різних регіональних підсистем міжнародного права, як наприклад, універсального поширення поступово набували підходи, розроблені та прийняті в європейському регіоні у сфері охорони навколишнього середовища. Лише шляхом врахування та поєднання регіональних особливостей міжнародно-правового регулювання тих чи інших питань та вирішення тих чи інших проблем можливий подальший розвиток універсального міжнародного права у XXI столітті.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Зубар І.В. Явище регіоналізму у сучасному міжнародному праві / І.В. Зубар // Український часопис міжнародного права, 2013. № 2. – С. 46-51.
2. Зубар І.В. Проекти «вічного миру» як втілення ідеї універсальної міжнародної організації / І.В. Зубар // Науковий вісник Херсонського державного університету, серія «Юридичні науки», 2014. № 2. – С. 195-201.
3. Зубарь И.В. Реформирование Совета Безопасности ООН в свете региональных международно-правовых аспектов / И.В. Зубарь // Международный научно-практический правовой журнал “*Leges et Vita*”, 2014. № 7/3. – С. 35-40.
4. Зубар І.В. Ефективність функціонування універсальних та регіональних міжнародно-правових механізмів захисту прав людини на сучасному етапі / І.В. Зубар, О.Б. Кучер // Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал», 2014. № 4. – С. 239-244.
5. Зубар І.В. Становлення регіональних міжнародних організацій/ І.В. Зубар // Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право», 2014. № 4. – С. 223-226.
6. Зубар І.В. Інституційні засади функціонування регіональних підсистем сучасного міжнародного права / І.В. Зубар // Альманах міжнародного права, 2015. Вип. № 7. – С. 59-72.
7. Зубар І.В. Міжнародно-правові аспекти функціонування африканської підсистеми міжнародного права в рамках сучасного універсального правопорядку / І.В. Зубар // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, серія «Юриспруденція», 2016. № 20 – С. 183-187.

Тези наукових доповідей та повідомлень:

1. Зубар І.В. Міжнародно-правові аспекти співробітництва ООН з регіональними організаціями на сучасному етапі / І.В. Зубар // Матеріали XI міжнародної наук.-прак. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна» (21 березня 2013 року), Ч. I. – К.: Київський національний університет

- імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. Наукове товариство студентів та аспірантів, 2013. – С. 123-125.
2. Зубар І.В. Організація Об'єднаних Націй та Європейський Союз: міжнародно-правові основи взаємодії / І.В.Зубар // Матеріали міжн. наук.-прак. конф. «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» (м. Львів, 22-23 березня 2013 року). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2013. – С. 94-96.
 3. Зубар І.В. Головні недоліки функціонування основних органів системи ООН в їх універсальному вимірі / І.В. Зубар // Міжн. наук. конф. «Міжнародна інституційна система XXI століття: роль права в розвитку»: Тези доп. учасників. – К.: Українська асоціація міжнародного права. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. Кафедра міжнародного права, 2014. – С. 9-14.
 4. Зубар І.В. Міжнародно-правові аспекти інтеграційних процесів у відносинах держав регіону Латинської Америки / І.В.Зубар // Матеріали міжн. наук.-прак. конф. «Пріоритетні напрямки розвитку сучасної юридичної науки» (м. Харків, 19-20 вересня 2014 року). – Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2014. – С. 37-40.

АНОТАЦІЯ

Зубар І.В. Розвиток універсального міжнародного права та його регіональних підсистем на сучасному етапі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2015.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню та аналізу розвитку і взаємодії універсального міжнародного права та його регіональних підсистем на сучасному етапі. У роботі розглянуто та проаналізовано історію інституційного становлення універсального міжнародного права та міжнародно-правових механізмів формування і розвитку його регіональних підсистем. Розкрито сутність універсального міжнародного права як основи «права міжнародної спільноти» та досліджено сучасні тенденції у теоретичному поясненні та практичному співвідношенні загального та універсального міжнародного права. Здійснено узагальнення особливостей розвитку регіональних підсистем універсального міжнародного права на сучасному етапі. Досліджено особливості взаємодії, а також існуючі проблеми і колізії між універсальними та регіональними міжнародно-правовими нормами і механізмами їх застосування. Узагальнено тенденції і запропоновано подальші можливі шляхи для розвитку та забезпечення ефективності функціонування універсального міжнародного правопорядку у XXI столітті.

Ключові слова: універсальний правопорядок, універсальні норми, «право міжнародної спільноти», загальне міжнародне право, проекти «вічного миру», регіональні підсистеми міжнародного права, регіональні організації, регіональні норми, реформа ООН, «право вето», взаємодія ООН з регіональними організаціями, міжнародне право XXI століття.

АННОТАЦИЯ

Зубарь И.В. Развитие универсального международного права и его региональных подсистем на современном этапе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.11 – международное право. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2015.

Диссертация посвящена комплексному исследованию и анализу развития и взаимодействия универсального международного права и его региональных подсистем на современном этапе. В работе рассматривается и проводится анализ истории институционального становления универсального международного права, а также международно-правовых механизмов формирования и развития его региональных подсистем. Раскрывается сущность универсального международного права как основы «права международного сообщества» и исследуются современные тенденции в теоретическом объяснении и практическом соотношении общего и универсального международного права. Обобщаются особенности развития региональных подсистем универсального международного права на современном этапе. Исследуются особенности взаимодействия, существующие проблемы и коллизии между универсальными и региональными международно-правовыми нормами и механизмами их применения. Обобщаются тенденции и предлагаются последующие возможные шаги для развития и обеспечения эффективности функционирования универсального международного правопорядка в XXI веке.

Ключевые слова: универсальный правопорядок, универсальные нормы, «право международного сообщества», общее международное право, проекты «вечного мира», региональные подсистемы международного права, региональные организации, региональные нормы, реформа ООН, «право вето», взаимодействие ООН с региональными организациями, международное право XXI века.

SUMMARY

Zubar I.V. Development of universal international law and its regional subsystems at the current stage. – Manuscript.

PhD thesis in Law by the specialty 12.00.11 – international law. – Kyiv National Taras Shevchenko University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2015.

The thesis is dedicated to the comprehensive research and analysis of the development and correlation of the universal international law and its regional legal subsystems at the current stage. The author concludes that universal and regional components in international law went through several stages of their correlation and development: the prevalence of regional component in international law during ancient times; continuous and gradual strengthening of universalism in the international legal practice of the Medieval Ages; formulation of ideas of universalism in international legal sources of the Westphalia period; strengthening of universal international law at the end of XIX and at the beginning of XX centuries. It is specified that European regional legal

order influenced the legal rules of current universal international law not only through colonial seizures of states in other regions of the world, but also through developing theoretical ideas and dissemination of respective scientific approaches of European scholars throughout the world. Among such ideas and works, there were “peace projects” where the fundamental principles of contemporary universal legal order enshrined in the UN Charter today were firstly met. However, such leading role of the European legal order in the formation of the universal international law has also had its drawbacks, among which one could mention interpretation of international law on the basis of the concept of “the law of civilized nations”.

The author studies the origins of the universal international law as a basis of “international community law” and analyzes current tendencies in theoretical explanation and practical correlation of general and universal international law. It is specified that the main idea which formed the universal legal order in XX century was the idea of ensuring international peace and security in relations among the states. At the turn of XXI century, the idea of ensuring human rights and freedoms became the basic and central component of the universal international law.

The author concludes that there is no unified approach among the scholars with respect to correlation between general and universal international law. The author comes to a conclusion that general international law forms an integral part of the universal international law, moreover, forms its mandatory part. Therefore, the author defines universal rules of international law as international legal rules being generally recognized by the international community, having either mandatory or dispositive nature and universal scope of application with respect to all subjects of international law. Also, the author defines regional rules of international law as international legal rules being formed within a certain region as a result of historical, cultural, economic likeness of states and being recognized by states of a certain region as obligatory rules of conduct in relations among them. Sometimes regional international rules may become of universal application.

The thesis summarizes the peculiarities of the current development of the regional subsystems of universal international law, as well as specific features and outstanding problems in correlation between universal and regional legal rules and mechanisms of their application. The author provides for the arguments that problems arising in functioning of the universal legal order in general and in its correlation with its regional sub-systems in particular is the result of ambiguities maintained in the UN Charter provisions or the lack of certain provisions in the UN Charter.

Besides, the author contributes to the arguments for the necessity of reforming the United Nations and amending its Charter with due consideration of the new role of regional institutional and international legal cooperation. The thesis summarizes tendencies and suggests new possible ways for the development and ensuring the effectiveness of functioning of universal international legal order in XXI century.

Key words: universal legal order, universal legal rules, “law of international community”, general international law, peace projects, regional subsystems of international law, regional organizations, regional legal rules, reform of the UN, “veto power”, the UN interrelation with regional organizations, international law of XXI century.